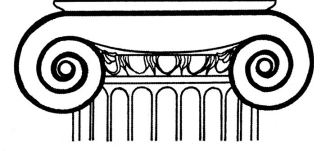




EGE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI



ARKEOLOJİ DERGİSİ

XIX (2014)



ISSN 1300 – 5685

**EGE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI**

**ARKEOLOJİ DERGİSİ
XVII (2012)**

© 2014 İzmir/Türkiye
ISSN 1300 – 5685

Sahibi: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına Dekan Prof. Dr. Ersin Doğer
Sorumlu Müdürü: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü adına Prof. Dr. Ersin Doğer

ARKEOLOJİ DERGİSİ hakemlidir ve yılda iki kez basılmaktadır.
TÜBİTAK/ULAKBİM kriterlerine uygun olarak yayınlanmaktadır.
Published twice a year.

EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ'nin izni olmadan ARKEOLOJİ DERGİSİ'nin hiçbir bölümü
kopya edilemez. Alıntı yapılması durumunda referans gösterilmelidir.
Yazıların yasal sorumluluğu yazarlara aittir.
It is not allowed to copy any section of ARKEOLOJİ DERGİSİ without the permit of
EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

ARKEOLOJİ DERGİSİ'ne gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde bu cildin son sayfalarında belirtilen
formatlara uygun olduğu takdirde yayınlanacaktır.
Articles should be written according to the guideline mentioned in the following web adress or on the last
pages of this volume.

ARKEOLOJİ DERGİSİ'nin yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for following submissions for ARKEOLOJİ DERGİSİ

ARKEOLOJİ DERGİSİ
Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Bornova 315110 İZMİR-TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses:
Fax: 00.90.232.388 11 02
web: arkeolojidergisi.ege.edu.tr
egearkeolojidergisi@gmail.com

Baskı
MAS Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mh. Soğuksu Cd. No: 3 Kağıthane - İstanbul/Türkiye
Tel: +90 212 294 10 00 info@masmat.com.tr Sertifika No: 12055

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: +90.212.244 75 21 – 249 05 20
info@zerobooksonline.com – http://www.zerobooksonline.com

ARKEOLOJİ DERGİSİ

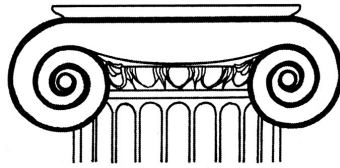
EGE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

M. Nezih AYTAÇLAR
Eşref ABAY
Fulya DEDEOĞLU
Aytekin ERDOĞAN

DANIŞMA KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Güven BAKIR	Serra DURUGÖNÜL
Tomris BAKIR	Mersin Üniversitesi
Hasan MALAY	Turan EFE
	İstanbul Üniversitesi
Altan ÇİLİNGİROĞLU	Armağan ERKANAL
Ege Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi
Ersin DOĞER	Coşkun ÖZGÜNEL
Ege Üniversitesi	Ankara Üniversitesi
Nuran ŞAHİN	Abdullah YAYLALI
Ege Üniversitesi	Adnan Menderes Üniversitesi



ISSN 1300 – 5685
İZMİR
2014

ARKEOLOJİ DERGİSİ

Cilt/Volume XIX

2014

KAZI RAPORLARI/FIELD REPORTS

- FULYA DEDEOĞLU-EŞREF ABAY: Beycesultan Höyük Excavation Project: New Archaeological Evidence from Late Bronze Age Layers
(*Beycesultan Höyük Kazı Projesi: Geç Tunç Çağı Tabakalarına İlişkin Yeni Arkeolojik Veriler*).....1-39
- AYTEKİN ERDOĞAN: Tripolis Roma Caddesi 2007-2009 Yılı Kazı Çalışmaları Ön Raporu
(*Preliminary Report of Tripolis Roman Street 2007-2009 Excavation Campaigns*).....41-125

MAKALELER / ARTICLES

- NEYİR KOLANKAYA-BOSTANCI: What Happened to Projectile Points in the İzmir Region during the Neolithic Period?
(*Neolitik Dönemde İzmir Bölgesi'nde Uçlara Ne Oldu?*).....127-136
- SABAHATTİN EZER: Kültepe Eski Tunç Çağı Tabakalarında Bulunmuş Olan *Depas* Türü Kaplar
(*Depas Vassels found in Early Bronze Age Layers of Kültepe*).....137-157
- EMEL DEREBOYLU-POULAIN: Ege Gübre Kazısı'nda Ele Geçen Amphora Mühürleri
(*Amphora Seals from Ege Gübre Excavation*).....159-168
- MURAT TOZAN: Seleukidische und attalidische Kolonisationstätigkeit im oberen Kaikostal:
Ein Vorbericht
(*Selenkoslar ve Attalosların Yukarı Kaikos Havzası'ndaki Kolonizasyon Faaliyetleri: Bir Ön Rapor*)..169-182
- SAMİ PATACI-SİNAN ALTUN: Mosaics of Early Byzantine Church B in Paphlagonian Hadrianoupolis and Their Iconographic Analysis
(*Paphlagonia Hadrianoupolis'i Erken Bizans B Kilisesi Mozaikleri ve İkonografik Analizi*).....183-208
- M. EDA ARMAĞAN: Aigai'in (Aiolis) Bizans Dönemi Piskoposluk Tarihi
(*Exarchate History of Aigai's (Aiolis) Byzantine Age*).....209-219
- Yayın Kuralları / Rules of publication.....221-224

Aigai'in (Aiolis) Bizans Dönemi Piskoposluk Tarihi*

[EXARCHATE HISTORY OF AIGAI'S (AIOLIS) BYZANTINE AGE]

M. EDA ARMAĞAN

Anahtar Kelimeler:

Batı Anadolu, Aigai, Aiolis/Aiolidis, Aspordenon, Ekklesia, piskoposluk

Key Words:

Western Anatolia, Aigai, Aeolis/Aeolia, Aspordenos, Ecclesia, exarchate

ÖZET

Batı Anadolu Hellen kentlerinin belirsiz ve tartışmalı tarihsel gelişimi içinde Aigai, güneyindeki ve kuzeyindeki kentlerle güçlü sosyo-politik ilişki içinde olmuştur. Tarihi sürecin değiştirdiği zorlu coğrafi koşullar altındaki varlığını bölgede Bizans hakimiyetinin kaybedilmesine dek korur. Pergamon Krallığı ve ardından Roma iradesiyle gelişen kent, Diokletianus (284-305) reformundan sonra Asia eyaletine dahil edilerek Bizans Ekklesia'sının bir parçası olur. Geç Antik dönem, Orta-Geç Bizans dönemleri boyunca Ephesos'a bağlı yardımcı piskoposluklardan biri olarak ökümenik ve konsil (synod) listelerinde (9.-13. yüzyıllar) kentin adı geçmektedir. Bu yazıda 5.-13. yüzyıllar arasında bölge ve yakın çevresinin tarihi coğrafyasına genel bir bakış içinde kentin piskoposluk tarihi derlenmektedir.

ABSTRACT

Aigai is one of the western Anatolian cities, the historical development of which is rather uncertain and controversial. it maintained strong socio-political connections with the nearby cities in the south and the north. Despite serious changes in the geographic conditions the region experienced in the course of history, Aigai persisted until the Byzantine supremacy in the region came to an end. Under the Pergamon Kingdom and the subsequent reign of Rome Aigai developed and after the reform of Diocletian (284 - 305) was integrated in the province Asia and became part of the Byzantine Ecclesia. Throughout the late ancient period and the mid and late Byzantine periods, the name of the city appears in lists of synods and ecumenical councils (9th - 13th century AD) as one of the subsidiary exarchates under the administration of Ephesus. Based on these facts it has been attempted to set up the chronological framework of the city by considering the historical geography of the region and its surroundings between the 5th and 13th centuries AD.

Aigai antik kenti, İzmir'in Yeni Şakran belde-sinin on yedi kilometre doğusunda, Manisa ili Merkez ilçeye bağlı Köşeler Köyü'nün 2 km. güneyindeki Gün Dağı üzerinde yer almaktadır (Fig.1-4). Kentteki kazılar, 2004 yılından itibaren Prof. Dr. Ersin Doğer başkanlığında yürütülmektedir. Kazı çalışmalarında kentin farklı noktalarında Bizans dönemine ait (mimari ve küçük buluntu grubu) arkeolojik verilere ulaşılmıştır. Bu çalışma, Aigai'nin Bizans dönemi arkeolojisinin değerlendirilmesindeki ilk basamaktır ve burada Bizans dönemi piskoposluk tarihine ilişkin yazılı kaynakları ortaya çıkarılmış ve derlenmiştir.

2004 yılında başlayan kazılar sayesinde İ.Ö. 8. yüzyılın son çeyreğinden yaklaşık İ.S. 14. yüzyılın başlarına kadar Aigai'nin varlığını koruduğu izlenmektedir. Bu süreçte Aigai'nin yakın çevresiyle olan ilişkileri tarihi kaynak-

lara da yansımıştır. Sikke basan kentler arasında yer alan Aigai, antik dönemde Myrina'ya ve Kyme'ye yakınlığıyla bilinmektedir.¹ 17.-19. yüzyıllar arasında Latince, Fransızca ve ender olarak Yunanca yazılmış, antik dönem yazarlarının kaleminden alıntılarla zenginleştirilmiş pek çok eserde, sınırlı da olsa çoğunlukla kentin lokalizasyonuna yönelik veriler tartışılmıştır. Hatta daha da gerilere gidersek, 16. yüzyılın ortalarından itibaren Antik dönem ve Ortaçağın

* Aigai, Bizans dönemi seramik buluntularını doktora tezi kapsamında çalışmama izin veren ve bu makalenin hazırlanması aşamasında yabancı literatürün çevirisi ve bölgeye ilişkin kıymetli yorumlarıyla Prof. Dr. Ersin Doğer'e ve doktora tez danışmanım Doç. Dr. Lale Doğer'e şükranlarımı sunarım.

¹ RAMSAY 1881: 285; GUADET 1820: 30; MULLER 1831: 8; SCOTTI 1821: 14-15; ARNETH 1837: 43.

Bizans ve Batı Avrupa tarih yazarlığı müessesesi içinde seçkin konuma sahip Bizanslı yazarlara başvuran çoğu Latince Onomastikon'da kentin, aynı addaki diğer yerleşimlerden *Aiolis'deki* (Lat. *Æolidis*) Aigai olarak ayrıldığını görmekteyiz.² Batı Anadolu'daki antik kentleri kuzeyden güneye, 18.-19. yüzyıllar arasında ziyaret eden R. Pococke ve R. Chandler, W. Turner, A. Von. Prokesch gibi İngiliz, Avusturyalı diplomat ve gezginler genellikle Pergamon, Smyrna, Ephesos yol güzergâhını izlemiştir. 1828 yılında F. V. Arundell, *'Asia'nın Yedi Kilisesi'*ni ziyaretinde, Kaikos (Bakırçay) ve Hermos (Gediz) düzlüğü arasında kalan Temnos'u, *Strabon*, *Plinius* ve *Tabula Peutinger* listesine göre yorumlarken komşusu Aigai'nin da lokalizasyonuna ilişkin kısa bilgi vermiştir.³ C. Texier ise antik dönem yazarlarından Herodotos'a başvurarak Aigai'nin, Aiolis bölgesinin dağlık kısmında Kyme ile Smyrna arasında bulunduğunu ifade eder.⁴ 1837'de Avusturyalı arkeolog ve numizmat J. Arneth'in *Synopsis numorum Graecorum qui in museo Caesareo Vindobonensi adservantur* adlı Latince eserinde yer alan Roma dönemi imparatorlarına ait sikke listesinde, *Saru-Kan* (Saruhanogulları Beyliği) kentlerinden Aiolis Aigai'sını Güzelhisar (*Fr. Chuusel-Hyssar*) kasa-basına lokalize eder.⁵

19. yüzyılın sonlarına doğru bilim dünyasında ilk kez yazıtlarıyla tanınan Aigai, Fransız arkeolog S. Reinach tarafından ziyaret edilir; 1880 yılında Güzelhisar Çayı'nın kaynağında ve *Nemrut Kalesi* olarak adlandırılan mevkideki antik bir kentin kalıntıları ilk kez 1881'de W. M. Ramsay ile birlikte ziyaret edildiğini aktarır.⁶ W. M. Ramsay, Aiolis kentlerinden Aigai'nin lokalizasyonu ve yakınındaki Myrina ile sıkı ilişkisini belirterek Temnos'un, Larissa ve Neonteikhos'un yeri hakkında bilgi verir.⁷ 1882'de S. Reinach ve E. Pottier'in Myrina Nekropolis'i kazılarına ve kentin topografyasına ilişkin yayınında Nemrut Kalesi'ni ve Aigai'yı özdeşleştirir.⁸ M. A. Clerc, kente ilişkin gözlemlerini ve Nekropolis'de yaptığı kazıları, kentin doğu eteğine kurulmuş

Agora yapısının cephe ve plan çizimleri⁹ ile antik dönem kaynaklarının da yardımıyla iki ayrı makalede yayınlar.¹⁰ 1889'da Pergamon kazısını yürüten R. Bohn'un ve C. Shuchhardt'ın ortak çalışmasıyla sunulan ve kentte yapılan ilk bilimsel araştırmanın sonuçlarını içeren *"Alttertümer von Aegae"*, Aigai için ilk kapsamlı yayındır ve kentin detaylı incelemesi bakımından el kitabı niteliği taşır.¹¹

Etimolojik kökeni tartışmalı da olsa Hellence'den, "keçi yurdu" olarak tercüme edilen Aigai adını¹², Aiolis'deki kentin dışında Kilikia Bölgesi'nde Pyramos'ta bir liman kenti¹³ (Ayaş-Aigai), Yunanistan'da Makedonya krallarının gömüldüğü başkent¹⁴, Krathis Nehri yakınlarında on iki Miken-Aka kentinden biri ve "Aegaeus" olarak da bilinen tanrı Poseidon'a (Neptün) adanmış tapınağıyla ünlü Euboea'nın (Eğriboz Adası) batı kıyısında bulunan bir kent taşır.¹⁵ Bizim kenti-miz ise Aiolis'deki Aigai olarak tanınır.

Pergamon'un yaklaşık 40 km. güneyindeki Yund Dağı (Aspordenon) üzerinde konumlanan Aigai arazisi batıda Myrina ve Kyme sınırlarına dayanır. Doğuda ise Apollonis ve Magnesia ile komşu olmalıdır uzanır; sınırları kuzeyde Pergamos'a ve güneyde Temnos'a kadar dayanır. Galenos, Aigai ile Myrina'nın sınırlarının bitişik olduğu bilgisini aktarmıştır.¹⁶

Batı Anadolu'da Pergamon, Ephesos ve Smyrna gibi merkezlerin dışında genelde Antik dönem sonrasında Bizans kentleriyle ilgili araştırmalar son derece kısıtlıdır.¹⁷ Tarihi kaynaklara dayalı tetkiklerin yetersizliği araştırmacıları arkeolojik verilere yönelmiştir. Sikke gibi dönemsel değişimleri aydınlatması bakımından Bizans tarihi-

2 GESNER 1605: 14; ESTIENNE 1590: 15 (2).

3 ARUNDELL 1828: 331-336, not 22, 25.

4 TEXIER 1862: 222.

5 ARNETH 1837: 43.

6 REINACH 1881: 131, 136.

7 RAMSAY 1881: 275, 279, 285-287, 295.

8 REINACH-POTTIER 1882: 199, 206'da dipnot 1.

9 CLERC 1886: 275-296.

10 CLERC 1891: 218.

11 BOHN ve SCHUCHHARDT 1889: 34-35.

12 GESNER 1605: 12; GRONOVII 1925: 32-33; LEAKE 1830: 138, 394-395; BAIRD 1852: 52; STRABON XIII, 3. 5; LECHAT ve RADET 1887: 392; CLERC 1886: 294; PLINIUS V 32: 121; Ramsay 1881: 296.

13 Kilikia bölgesi Aegae kenti için bk. HARWOOD 1812: ii; ECKHEL 1839: 65, 491; ESER 2009: 421-441.

14 RADT 2002: 278; MARANGONI 2007: 5; KOTTARIDI 2009: 31.

15 ANTON 1860: 14; LEMPRIÉRE 1794: 15; CONRAD 1861: 11; MULLER 1831: 8; SMITH 1860: 14; GUADET 1820: 30; ESTIENNE 1590: 15.

16 RAMSAY 1960: 124.

17 OSTROGORSKY 1999: 202.

nin ekonomik ve siyasi hareketliliğini ortaya koyan arkeolojik veriler, kentlerin tarihine ilişkin derinlemesine araştırılması safhasında pek çok araştırmacı tarafından güvenilirliğinin az bulunması nedeniyle piskoposluk listelerine tercih edilmiştir.¹⁸

Bizans *Ekklesia*'sında metropolit ve piskoposların listesi ile hiyerarşik yerini belirten belgeler (*Notitiae Episcopatum*) ve bu kayıtların karşılaştırılmalı kullanılmasıyla ulaşılan bilgiler de son derece kısıtlıdır. Bizans kentlerine ilişkin araştırmalarda dönemin resmi kayıtları ve edebi metinleri, seyahatname ve coğrafi kaynakları önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar arasında piskoposluk listeleri için ilk olarak hakkında hiçbir bilginin bulunmadığı kilise tarihçisi Hierokles'in *Synekdemos* adlı eseri akla gelir; 1735'te Hollandalı bilgin P. Wesseling gibi pek çok bilim adamına temel kaynak olan bu eserin 535 öncesine -I. Justinianus döneminin (527-565) başlarına- ait olduğu düşünülmektedir.¹⁹ İmparator Herakleios dönemine (610-641) tarihlenen ve Aziz Epiphanius'a atfedilen piskoposluk listesi *Ecthesis* ile III. Leon'un (717-741) *'İkonaklastik Notitia'*sı da bu türden resmi kaynaklardandır. Coğrafi kaynaklar arasında *Notitiae Episcopatum* ve konsildeki imza sahiplerinin listesi ile VII. Konstantinos'a (913-959) atfedilen işler çok geniş ölçekli bilgiyle önem arz etmektedir. Çoğu Latince seyahatname, hem güzergâhları hem de yer isimlerini ve bu yerleşimlerin niteliğini sunması bakımından da faydalı bilgiler içermektedir.²⁰

4.-5. yüzyılda eyaletlerin, mahkeme ve idari bölge konumundaki piskoposluklarının durumuna ilişkin tarihi kaynaklardan önemli bilgiler almaktayız. İmparator Diokletianus dönemindeki canlanmayla eyaletlerin sayısı artmış; imparatorluk, 313'lere tarihlenen *Laterculus Veronensis*'ten elde edilen verilere göre 95 eyalet, 12 piskoposluk; 420'lerdeki *Notitia Dignitatum*'da ise 114 eyaletiyle 14 piskoposluk bölgesi (mahkeme ve idari bölge) altında toplanmıştır.²¹ 4. yüzyılın ortasında ya-

zılan *Expositio* adlı eserden, şarap, zeytinyağı ve tahıl açısından zenginliğiyle övülen Asia Eyaleti'nde, Ephesoslu Ioannes'in önderliğinde, bölgede (Karia, Phrygia, Lydia) yaklaşık 100 kadar kilisenin ve 12 manastırın varlığı öğrenilmektedir.²² İmparatorun gerçekleştirdiği idari reformdan sonra eyaletin dört metropolitliğini Ephesos, Smyrna, Pergamon ve Tralleis kentleri almış; fakat bu yüzyıllar içinde Ephesos piskoposunun senatonun iki eyaletinden biri olan Asia'da gittikçe daha etkili öncü rol kazanmasıyla devlet idaresini esas alan Kilise'nin de bu merkezden yönetilmesine zemin hazırlamıştır.²³ Bununla birlikte Ephesos, Konstantinopolis Patrikliği idaresi altında Asia Diokesisliği'ne²⁴ bağlı olarak bünyesindeki piskoposluklarla²⁵ birlikte düzenlenen konsillere ev sahipliği yapmış; Kilise hiyerarşisinde Kappadokia'daki Kaisareia piskoposuna öncelik vermek ve 451'e kadar bağlı olan Smyrna piskoposunu da bağımsız başpiskopos olarak tanımak zorunda kalmıştır.²⁶

P. Culerrier'e göre Bizans piskoposluk örgütlenmesi incelendiğinde zaman zaman imparatorluk tarihinin temel problemleri ortaya çıkmıştır.²⁷ İmparator Zenon döneminden (474-475/476-491) itibaren sık sık tekrar edilen kent ve piskoposlukların denkliği konusu, araştırmacıları Bizans dönemi piskoposluk ağının sosyal rolü üzerine sorular sormaya ve araştırmaya yöneltmiştir (fig. 2).²⁸ Yönetimsel ve dinsel ya-

dır. KULZER 2011: 30. "Verona Listesi" olarak da geçen kaynak, Diokletianus ve I. Konstantinos dönemlerinde Roma eyaletlerinin bölünmesinde izlenen köklü politikanın güçlü bir yansımasıdır. JONES 1954: 26.

22 *Expositio totius mundi et gentium*, şehirlerin fiziki durumuyla ilgili ayrıntılı bilgi veren bir kaynaktır. ANDRÉ 1969: 463-466. KULZER 2011: 31.

23 DVORNIK 1990: 3.

24 Asia Diokesisliğine bağlı diğer eyaletler (provincia): Hellesponti, Phrygia Pacatiana, Phrygia Salutaris, Lydia, Karia, Cycladum İnsula, Lykia, Pamphylia (2 bölge halinde), Pisidia ve Lycaonia Eyaletleri'dir. Provincia'nın Yunanca'da karşılığı Eparkhia'dır (Ἐπαρχία). S. Pirker'in, Bizans Dönemi (4.-15. yüzyıl) harita lejantına göre Aigai, bir eparkhia (piskoposluk) dır. Eparkhia, thema ile eş anlamlı olarak 11. ve 12. yüzyıl yazınına ait bir terimdir. Piskoposluk yeri anlamındadır. KAZHDAN 1991: 704; Harita için bk. PIRKER 1989: TAVO 19.

25 CULERRIER 1987: 153-160.

26 KULZER 2011: 31; CULERRIER 1987: 145, 146, 159.

27 CULERRIER 1987: 139-140.

28 OSTROGORSKY 1999: 58-59.

18 OSTROGORSKY 1959: 54.

19 Bizans topografyası çalışmasında uzun yıllar meşgul olması açısından *Synekdemos*'un yorumlayan Dr. Honigmann'ın *forma imperii byzantini* adlı eserinin bir özeti için bk. WHITE 1940: 350-352.

20 BRUBAKER ve HALDON 2001: 299-302.

21 5. yüzyılda ise eyalet sayısı 120'den çok daha fazla-

pılanmaların yakınlığı Konstantinopolis'in mekeziyetçiliğinin ağırlığını göstermekte ve bu nedenle Konstantinopolis Patrikliği tarafından oluşturulmuş piskoposluk listeleri önem arz etmektedir. Fakat piskoposluk tarihinin incelemesi söz konusu olduğunda listelere nadiren ulaşıldığı için çoğu zaman hem yetmemekte hem de doğal olarak mümkün olduğu kadar geniş kaynak topluluğunu kullanma gereksinimi doğmaktadır. Bu durum aynı zamanda Aigai'nin da bağlı olduğu Ephesos piskoposluklarını ortaya koyan kaynakların önemi için de söz konusudur. Bu bağlamda Konsil listeleri ve piskoposluk listeleri notları, 1167 ve 1230 yılları arasında toplanmış üç Synod'un (patrik ve bölgeleri temsil eden konsiller) belgeleriyle tamamlanmış ilk bütünlüğü oluşturmaktadır.²⁹ Bunlar piskoposluk ağının tarihsel ve coğrafi boyutlarının saptanmasına olanak sağlamaktadır. Piskoposluk listeleri Bizans Kilisesi'nin unsurlarını resmi açıdan az çok ortaya koymakta ve kronolojik çerçeveyi oluşturan konsil listeleriyle birlikte bir bütünlük oluşturmaktadır. Bunlar arasında en zengin liste 520 piskoposun dahil olduğu 451 yılı Khalkedon Konsili'nin belgelerinde bulunmaktadır. Listede Smyrna'dan sonra yer alan Aigai, (Aegae olarak) Piskopos Kyriakus tarafından konsilde temsil edilmiştir.³⁰ G. Fedalto'nun "*Hierarcia Ecclesiastica Orientalis*" adlı yayınındaki listenin en başında bağlı oldukları Ephesos Metropolitliği olmak üzere verilen alfabetik sıralamaya göre Asia Piskoposluk Bölgesi'nde bulunan Aigai'da (Aega/Aegaea olarak) 8 Ağustos 449 tarihinden önce Piskopos Theodorus görev yapmıştır.³¹ Bu bağlamda Ephesos'a bağlı piskoposluklardan Aigai'nin olasılıkla I. Nikaia Konsili'ne göre en geç 325-449 yılları arasında piskoposluk mertebesinde olması gerektiği söylenebilir. Ayrıca araştırmacı, 451 yılı Khalkedon Konsili'nden sonra da 458/459 yıllarında Aigai'da Piskopos Rufinus'un bulunduğunu aktarır.³² Ek olarak eski kentlerle ilgili bilgi veren kilise tarihçisi Hierokles'in (İ.S. 5. yüzyıl) *Synekdemos*'unda ise Aigai (Apae olarak) 935 kente sahip 64 *provincia/eparkhia* (eya-

let) içinde, 20. sırada yer alan Asia Eyaleti'nin Ephesos metropolitliğine bağlı 43 kentinden (*urbes*) biridir.³³ P. Wesseling'in derlemesine yer veren G. Parthey, Hierokles'in *Synekdemos*'unda geçen Aigai'nin (Apae olarak), Yunanca listenin hemen altındaki -660 16 referans numarasıyla-Latince tercümesinde *Suidas Lexikon*'unda ve *Leidensis Kodex*'inde, Byzantiumlu Stephanus'ta ve Strabon'da bahsi geçen yerin Myrina yakınlardaki Aiolis Aigai'ı olduğunu belirterek düzeltmiş ve Aigai'nin lokalizasyonuna ilişkin karmaşıklığa netlik kazandırmıştır.³⁴ W. M. Ramsay de, Khalkedon Konsili'nde adları geçen Aigai başta olmak üzere Argiza (Algiza olarak), Auliou Kome ve Temnos'un Hierokles'in zamanında birer piskoposluk olduğunu belirtmiştir.³⁵

Fransız araştırmacı P. Culerrier'in 5. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar Ephesos'a bağlı piskoposlukların synodal listesine göre, yedinci genel konsil 787 yılı Nikaia Konsili'ne kadar 6. ve 7. yüzyıllarda görevlendirilen Aigai piskoposları bilinmemektedir.³⁶ Bu durum, başta Pergamon ve diğer Aiolis bölgesi kentleri olmak üzere Aigai'nin kilise hiyerarşisi içindeki konumu ve bölgenin askeri-siyasi tarihi bakımından yaşadığı ciddi duraklamalarıyla ilgili olmalıdır. Pergamon Metropolitliği'ne ait piskoposluk listelerinde Konstantinopolis Patrikliği'ne bağlı Erken Bizans dönemi kilise kayıtlarının dışında Semiarianist (Lat. *Ecclesiastica Semiariana*) ve Monofizit Kiliselerin tuttuğu kayıtlara göre 558 yılında Piskopos Ioannes'in bölgede görev aldığı bilinmektedir.³⁷ Bu bağlamda Aigai'nin Bizans kiliseleri tarafından tutulmuş kayıtları sayesinde bize ulaşan piskoposluk verilerinde 6. ve 7. yüzyılda görev yapan piskoposlara yer verilmemesi, Aigai'da Monofizit ya da Semiarianist mahiyette kiliselerin varlığına bağlanabilir; bu nedenle Bizans kilise listelerine yansımamış ya da önemsenmemiş olduğu düşünülebilir. Öte yandan Fransız araştırmacı P. Culerrier'in bu yüzyıllara ilişkin *Ekklesia* tarihi verileri ise Konstantinopolis'te 536 ve 553 yılında düzenle-

29 1230 yılı Synod'una kadar yaklaşık 800 yıla yakın bir sürede synodal konsiller ve piskoposluk listeleri karşılaştırılabilir niteliktedir. CULERRIER 1987: 140.

30 FEDALTO 1988: 118; PRICE ve GADDIS 2005: 8, 39, 123, 126, 146, 210, 211, 238.

31 BEKKERİ 1824: 468; FEDALTO 1988: 18.

32 FEDALTO 1988: 118.

33 Bir kent eksik ya da yazım hatası nedeniyle 43 sayılır. Parthey 1866: 17; *De Thematibus* adlı eserde de aynı sıralamayla verilmiş; Aigai, Apae (Απάη) yerine Aigae (Αίγαι) olarak düzeltilmiştir. BEKKERUS 1840: 393.

34 PARTHEY 1866: 19.

35 RAMSAY 1960: 113; PRICE ve GADDIS 2005: 123, 146.

36 CULERRIER 1987: 142, tablo I.

37 FEDALTO 1988: 131.

nen konsile Ephesos'a bağlı altı kıyı piskoposluğunun (Pitane, Myrina, Kyme, Teos, Anaia ve Antandros) katıldığı yönündedir.³⁸ Dogmatik öneminin azlığına bağlanan 5 Mayıs 536 yılındaki konsil, Konstantinopolis'te Patrik Menas (536-552) tarafından en etkin Monofizitlerin aforoz edilmesi için toplanmıştır. Aynı durum 553 yılında Justinianus'un kışkırtmasıyla toplanan ökümenik konsil sırasında da meydana gelmiş; 536'daki konsile katılan Myrina, Kyme ve Antandros kentlerinden başka Arkadiopolis, Erythrai ve Gargara piskoposlukları da katılmıştır.³⁹ İç bölgede bulunan Arkadiopolis dışında bu iki olayda da başkente gemiyle ulaşması kolay olan kıyı piskoposluklarının yoğun katılımı olmuştur. Küçük Asia'nın batı kıyılarındaki ticari cephenin güçlülüğü dinsel platformda da kendini hissettirmiş; kıyıdakilerin gücü içindeki yerleşimlere göre daha baskın olmuştur. Fakat tersi bir durum 7. yüzyıldaki konsil listelerinde görülür. 680 yılının konsil kayıtları Ephesos'a bağlı sekiz piskoposluğu zikretmektedir.⁴⁰ Bunlardan sadece ikisi, Adramyttion ve Anaia piskoposlukları deniz yoluyla ulaşmıştır.⁴¹

Kentlerde piskoposluk himayesinin belirginleştiği 6.-7. yüzyıllarda kilise kaynakları, piskoposluklar dışında, siyasi ve askeri olaylardan dolayı olarak bahsetmektedir.⁴² Döneme ilişkin kaynakların bulunmasının zorluğu bir yana Bizans idaresince Asia Eyaletinde ve Batı'da meydana gelen askeri ve siyasi felaketlerin tebaa üzerinde dalgalanması ve dini çekişmeleri imparatorluğu şekillendirmiştir.⁴³ Filistin'in, Suriye'nin ve Mısır'ın kaybedilmesinden kısa bir süre sonra kaynaklar oluşturulmaya başlanmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun içerisinde bulunduğu zor koşullar bu dönemin başlarında ortaya çıkmaya başlamış ve giderek artmıştır. 551 yılında Justinianus döneminde (527-565) Smyrna ve çevresini etkileyen büyük depremden sonra Mavrikios'un 602'de öldürülüp yerine Phokas'ın (602-610) geçmesiyle bölgede askeri-siyasi bakımdan büyük bir anarşi ve iç savaş ortamı oluşmuştur.⁴⁴ Bizans dini, siyasi ve toplumsal

düşünüşünün anlaşılması bakımından oluşan belirsizlikler eyaletin önemli merkezlerini de etkilemiştir. 605'te sınır saldırılarına başlayan Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz (591-628) Sardes önlerine kadar gelip kentleri yağmalamıştır.⁴⁵ 7. yüzyılın ikinci yarısında Emevi Hükümdarı Muaviye'nin orduları başkenti kuşatmak üzere bölgeden geçmiş; hilafet donanmasının bir filosu, Kilikia sahillerini taarruz ederken Smyrna'yı da işgal etmiştir.⁴⁶ Arap akınları bölgedeki nüfusun azalmasına neden olmuş; kıyıdaki kentler ve köyler terkedilerek dağlık bölgelere ve savunmalı yerlere sığınılmıştır.⁴⁷ Taşra kentlerinin çoğu ve bunların yerleşmiş ekonomileri üstündeki etkileri ağır olmuş; kentler, az sayıda nüfusu besleyebilen ve mevcut olduğu yerde askeri garnizon ile kilise idaresini barındıran tahkim edilmiş ve savunulabilir kale-kentlere dönüşmüştür. Bu değişimlerin sonucunda kent yerine kastronlar gelişmiş ve Orta Bizans kent yerleşimi şekillenmiştir.⁴⁸

451 yılı Khalkedon Konsili'nden sonra 787'deki II. Nikaia Konsili'nin listelerine göre 31 piskoposla en yüksek sayının kaydedilmiş olması dogmatik öneminden kaynaklandığı şeklinde yorumlanır.⁴⁹ Böylece ilk oturumun protokolündeki başta Aigai olmak üzere Tiai, Siai ve Gargara Piskoposluklarının temsilcilerine rezerve edilen sıralama da bu öneme bağlanmıştır.⁵⁰ 680 ve 692 yıllarına ait listeleri karşılaştırdığımızda 319 piskoposla sayının 787 yılı konsilinde arttığı görülür. Piskopos Konstantinos tarafından kentin (Agae olarak) II. Nikaia Konsili'nde de temsil edilmiş olması Aigai'nin bu tarihte piskoposluk olduğunu göstermektedir.⁵¹ 879'da ise kentin mümessili Piskopos Menas'tır.⁵²

8.-11. yüzyıllar arasında Batı Anadolu'nun siyasi ve askeri tarihine yönümüzü çevirdiğimizde devletin dış siyaseti bakımından da durumu, Emevilerin en parlak devrini yaşaması nedeniyle kötüleşmiş; Arapların ordu komutanı Mesleme

38 CULERRIER 1987: 145-146.

39 CULERRIER 1987: 145.

40 FEDALTO 1988: 112-137.

41 CULERRIER 1987: 149.

42 RUGGIERI 1996: 221-234.

43 KAEGI 2000: 313.

44 KAEGI 2000: 315.

45 FOSS 1975: 721-747.

46 OSTROGORSKY 1999: 115; APAK 2009: 106.

47 STEWIG 1968: 43.

48 HALDON 2007: 131, 132, 271.

49 DARROUZÈS 1975: 5-76; OSTROGORSKY 1959: 61.

50 CULERRIER 1987: 146.

51 WINKELMANN 2001: 255; DARROUZÈS 1975: 28, 91AB, 93D, 94E, 100F.

52 CULERRIER 1987: 142, 153, tab. I.

715'te Ephesos'u, 716'da Sardes'i ve Pergamon'u ele geçirmiştir.⁵³ 717'de İsaüria hanedanlığından III. Leon'un tahta çıkmasının ardından 726-80 yılları arasında İkonaklaşm çatışmalarının birinci dönemi vuku bulmuştur.⁵⁴ Bizans'ta tasvir kırılcılığın dalgaları gitgide kabarmaktayken Thrakesion Themasi'nin strategosu Mikhail Lakhanodrakon kendi bölgesindeki keşişleri evlenmeye ya da gözlerini kör ederek sürülme-ye zorlamıştır.⁵⁵ 781'de Thema sınırları içinde Bizans'ın yenilgisi Araplara yüklü bir haraç ödemeyi kabul etmeleriyle sonlanmıştır. 815-43 yılları arasında İkonakırılcılık çatışmalarının ikinci döneminden sonra Makedonya hanedanlığı başlayan yükselme dönemi bölgenin önemli merkezi Smyrna'nın giderek yükselişiyle dini hiyerarşi alanında da kendini belli etmiştir. 869'da Smyrna, kilise hiyerarşisi içinde Ephesos piskoposluğundan ayrılarak bağımsızlığını tekrar kazanmış; Ephesos'un 3 piskoposluğu Smyrna metropolitliğine tahsis edilmiştir.⁵⁶ Aigai'nin kilise listelerinde geçmediği konusunda yanılan W. Ramsay, kentin Temnos ile birlikte Ephesos'tan ayrılıp Smyrna metropolitliğine verildiğini belirtmiş; Aigai'ı ve Temnos'u Arkhangelos ve Petra ile ilişkilendirmiştir.⁵⁷ Arkhangelos piskoposluğu, 11. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar piskoposluk listelerinde Smyrna'ya bağlı bir piskoposluk merkezi olarak görülmüş; piskoposluk başta Smyrna olmak üzere Aigai, Magnesia, Kyme ve Phokaia'yı içine almıştır.⁵⁸

11. yüzyılın ortalarından 13. yüzyılın ortalarına kadar tarihlendirilen 6 *notitiae episcopatum* dizisi, kilise otoritesi altındaki kentleri ve imparatorluğun elinde olmayan yerlerin hiyerarşik derecelerini az da olsa aydınlatmaktadır.⁵⁹ “*Babam benden büyüktür*” (Ioannes 14:28) sözünün teolojik muhtevasını tartışmak üzere 1166'da Konstantinopolis'te bir konsil toplanmıştır.⁶⁰ 1167'deki Synod'a katılanların listesindeki önsözden, sonrasında patriklik synodu tarafından

yeniden ele alınan ve kesinleştirilecek konsil kararlarının bir örneği ile geri dönen metropolitlerin belgelerini piskoposlara da imzalat-tıkları; 1166'da Konstantinopolis Konsili'nin kararlarını ihtiva eden bu belgenin Ephesos'ta olduğu gibi synodal olarak onaylandığı anlaşılmaktadır. Konstantinopolis'te 1166'da toplanan ve konsil kararlarını içeren bu belge, Ephesos metropolitliği başpiskoposu Nikolaos'a Patrik Lukas Khrysoberges tarafından verilmiştir. Bu liste birbirinden farklı iki bölümden oluşur. İlki, 10. yüzyıldan itibaren birinci sırada yer alan Hypaipa piskoposu ile 10 Temmuz 1167'deki konsil metnini imzalayan 14 piskoposun olduğu listedir. Konsil'de Piskopos Ioannes tarafından temsil edilen Aigai ile ilgili olarak P. Culerrier, L. Petit tarafından *Αγίας* diye okunup teşhis edilen piskoposluğun *Αγέας* olarak düzeltiltiğini aktarır.⁶¹ Araştırmacı, yanlış okunan bu yerin 787 Nikaia Konsili'nde geçen *Αγάνης*, Aigai olduğunu ve uygun bir şekilde yeniden revize edildiğini ve Phygela yakınlarındaki Lykia bölgesindeki Myra metropolitliğine bağlı olan Hagia piskoposluğu ile bir ilgisinin olmadığını ifade eder.⁶² Son olarak Aigai'nin, 1230 yılındaki konsilde Piskopos Georgios tarafından temsil edildiği bilinmektedir.⁶³

Aigai'nin Ephesos'un synod listelerinde temsil edildiği son tarih böyle olsa da kazılarda ulaşılan arkeolojik veriler, kentte Bizans yaşamının en azından 1300'lü yılların başlarında da canlı kaldığına işaret etmektedir.

53 RADT 2002: 48; OSTROGORSKY 1999: 169.

54 BARKER 1995: 238.

55 OSTROGORSKY 1999: 162.

56 DARROUZÉS 1981:75.

57 RAMSAY 1960: 114, 115, 116, 126, 127; DOĞER 1998: 51, 57, 58, 276; DUKAS 1834: 104; AHRWEILER 1965: 84-86; RAMSAY 1960, 116; Foss 1986: 149, Fig. 27, 28.

58 DOĞER 1998: 51.

59 HALDON 2007: 252.

60 CULERRIER1987: 147-148.

61 CULERRIER 1987: 153.

62 CULERRIER1987: 148.

63 CULERRIER 1987: 153.

Bibliyografya

- AHRWEILER 1965: H. Ahrweiler, "L'Histoire et la Géographie de la Région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317)", *Travaux et Mémoires* 1, 1-204.
- ANDRÉ 1969: C. André, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations, Année*, Volume 24, Numéro 2, 463-466.
- ARNETH 1837: J. Arneth, *Synopsis numorum Graecorum qui in museo Caesareo Vindobonensi adservantur*, Vindobonae.
- ARUNDELL 1828: V.J. Arundell, *A Visit to the Seven Churches of Asia*, London.
- BAIRD 1852: J.S.S. Baird, *The Classical Manuel: Ancient Geography, Greek and Roman Mythology, Antiquities, and Chronology*, Philadelphia.
- BARKER 1995: E. Barker, *Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü* (çev. M. Tunçay), Ankara.
- BOHN ve SCHUCHHARDT 1889: R. Bohn, K. Schuchhardt, *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts, Ergänzungsheft* 2, Berlin.
- BRUBAKER ve HALDON 2001: L. Brubaker, J. Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era (ca. 680-850): A History*, New York.
- CLERC 1886: M. A. Clerc, "Les ruines d'Aegae en Éolie", *Bulletin de correspondance hellénique*, Volume 10, 275-296.
- CLERC 1891: M. A. Clerc, "Fouilles d'Aegae en Éolide", *Bulletin de correspondance hellénique*. Volume 15, 213-237.
- CONRAD 1861: J. Conrad, *Gradus ad Parnassum sive Thesaurus Latinae Linguae Prosodiacus*, Libraris Arnoldiana.
- CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS (I.Bekkerus), Petri Wesselingii, *Prolegomena*, 390-400, 1840, Bonnae.
- CULERRIER 1987: Culerrier, "Les évêchés suffragants d'Éphèse aux 5e-13e siècles", *Revue des études byzantines*, tome 45, 139-164.
- DARROUZÉS 1975: J. Darrouzès, "Listes épiscopales du concile de Nicée (787)", *Revue des études byzantines*, tome 33, 5-76.
- DARROUZÉS 1981: J. Darrouzès, *Notitia Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris.
- DOĞER 1998: E. Doğer, İlk İskânlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen ya da *Tarhanıyat Tarihi*, İzmir.
- DUKAS 1834: *Anadolu ve Rumeli Tarih 1326-1462*, (çev. B. Umar), İstanbul, 2008.
- DVORNIK 1990: F. Dvornik, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, (çev. M. Aydın), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- GUADET 1825: J. Guadet, *Dictionnaire Universel Abrégé de Géographie Ancienne Comparée*, Paris.
- ECKHEL 1839: I. Eckhel, *Doctrino Numorum Veterum Continens Reliquas Europae Regiones cum parte Asiae*, Vindobonae.
- ESER 2009: E. Eser, From the Roman Settlement of Aigai to Ayas, *VAMZ*, 3.s., XLII 421-441 (2009).
- ESTIENNE 1590: C. Estienne, *Dictionarium Historiolum ac Poeticum*, Stoer.
- FEDALTO 1988: G. Fedalto, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis Series Episcoporum Ecclesiarum Christianarum Orientalium I Patriarchatus Constantinopolitanus*, Padova.
- FOSS 1976: C. Foss, *Byzantine and Turkish Sardis*, Harvard University Press.
- FOSS ve WINFIELD 1986: C. Foss, D. Winfield, *Byzantine Fortifications an Introduction*, Universtiy of South Africa.
- GESNER 1605: K. Gesner, *Onomasticon propriorum nominum, primum, per Sebastianum Henric Petri*.
- HALDON 2007: J. Haldon, *Bizans Tarih Atlası*, İstanbul.
- HARWOOD 1812: Harwood, *Populorum et Urbium, Selecta Numismata Graeca ex aere: descripta, et figuris illustrata*, T. Benseley.
- GRONOVII 1925: J. Gronovii, *Stephanus de urbibus quem primus Thomas de Pinedo*, Amsterdam.
- JONES 1954: A.H.M. Jones, "The Date and Value of the Verona List", *The Journal of Roman Studies* 44, 21-29.
- KAEGI 2000: W. Kaegi, *Bizans ve İlk İslam Fetihleri*, 2000.
- KAZHDAN 1991: A. Kazhdan, "Eparchia", *The Oxford Dictionary of Byzantium* I, 704.
- KOTTARIDI 2009: A. Kottaridi, "From Aigai to the Edges of the Hellenistic World", *Hadeeth ad-Dar Dar al-Athar al-Islamiyyah State of Kuwait*, Vol. 29, 31-39.
- KÜLZER 2011: A. Külzer, "Bizans Dönemi Ephesos'u: Tarihine bir Genel Bakış", (ed. F. Daim-S. Ladstätter), *Bizans Döneminde Ephesos içinde*, İstanbul, 29-46.
- LEAKE 1830: W.M. Leake, *Travels in the Morea*, Vol. 3, London.
- LECHAT ve RADET 1887: H. Lechat, G. A. Radet, "Notes de géographie ancienne. I. La ville d'Aegae en Éolie II", Attaleia de Lydie. III. Sandaina", *Bulletin de correspondance hellénique*. Volume 11, 391- 404.
- LEMPRIÈRE 1794: J. Lemprière, *Bibliotheca Classica sive, Lexicon Manuale Quomodo Propria Pleraque apud Scriptores Graecos & Romanos Maxime Classicos Obvia Illustrantur*, Leemhorst.
- MARANGONI 2007: C. Marangoni, *Sypplementvm Etymologicvm Latinvm I*, Edizioni Università Trieste.
- MÜLLER 1831: J.V.Müller, *Lexicon Manuale Geographiam Antiquam et Mediam cum Latine Tum Germanice Illustrans, In Usus Scholarum*, Lipsiae.

- OSTROGORSKY 1959: G. Ostrogorsky, "Byzantine Cities in the Early Middle Ages", *Dumbarton Oaks Papers* 13, 45-66.
- OSTROGORSKY 1999: G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- PARTHEY 1866: G. Parthey, *Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum*, Berlin.
- PHOTIUS, *Bibliotheca* (I.Bekkeri), 253.762, 1825, Berolini.
- PLINIUS, *Naturalis Historia* (The Natural History of Pliny), Vol.I, London, 1893 (Bohn's Classical Library)
- PIRKER 1989: S. Pirker, Kleinasien Kirchliche Organisation des Byzantinischen Reiches (4.-15. Jahrhundert)/Asia Minor Ecclesiastical Organisation of the Byzantine Empire, *TAVO 12* (Wiesbaden).
- PRICE ve GADDIS 2005: R. Price, M. Gaddis, *The Acts of the Council Chalcedon*, Liverpool University Press.
- RADT 2002: W. Radt, *Pergamon. Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*. Deutsches Archäologisches Institut.
- RAMSAY 1881: W. Ramsay, "Contributions to the History of Southern Aeolis", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol.2, 271-308.
- RAMSAY 1960: W. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. M. Pektaş), İstanbul.
- REINACH 1881: S. Reinach, "Une forteresse grecque à Nimroud-Kalessi (cf. p. 511)", *Bulletin de correspondance hellénique* Volume 5, 131-136.
- REINACH-POTTIER 1882: S. Reinach-Pottier, "Fouilles dans la nécropole de Myrina. Topographie de Myrina", *Bulletin de correspondance hellénique* Volume 6, 197-209.
- RUGGIERI 1996: V. Ruggieri, "A Historical Addendum to the episcopal Lists of Caria", *Revue des études byzantines*, tome 54, 221-234.
- SCOTTI 1821: V. N. Scotti, *Della Rarità Delle Monete Antiche di Tutte Le Forme, e Metalle Trattato Compilato*, Livorno.
- SMITH 1860: W. Smith, "Hierocles", *A New Dictionary of Greek and Roman Biography, Mythology and Geography*, New York.
- STEWIG 1968: R. Stewig, *Batı Anadolu'nun Kültürel Gelişmesi: Kartografik Bilgiler*, İstanbul.
- STRABON, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika)*, Kitap XII-XIV, (Çev. A. Pekman), 2012, İstanbul.
- WHITE 1940: L. White, "Compositiones variae from Codex 490", Biblioteca Capitolare, Lucca, Italy: An Introductory study by Rozelle Parker Johnson, *Isis* 32/2, 350-352.
- WINKELMANN 2001: F. Winkelmann, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit*, Abkürzungen, Addenda, Volume IV.
- TEXIER 1862: C. Texier, *Asie Mineure Description Géographique, Historique et Archéologique*, Paris.

M. EDA ARMAĞAN

Uşak Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Sanat Tarihi Bölümü, UŞAK
eda.armagan@usak.edu.tr

<i>Aigai, Aega, Nemrut Kale</i>			<i>ekkl. Bizans</i>
Ephesos'un yardımcı piskoposluğu			Asia Diokesisliği
Theodorus	325-431?		Photius, Bibliotheca, cod. 253
Kyriakus	8 Ağustos 449	Ekim 451	Fedalto 1988,118; Culerrier 1987,153
Rufinus	458/459		" ; Mansi 7,917d
Konstantin	787		Culerrier 1987,153; Mansi 12,995b,1099a,13,141c,368c,388a; Darr 1975,28
Menas	879		Mansi 17,377c; Culerrier 1987,153
Ioannes	1167		Culerrier 1987,153
Georgios	1230		Culerrier 1987,153

Not: Fedalto ve Culerrier'den faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1



Fig. 1. Aigai'in konumu (W. Radt'ın haritasından işlenerek; RADT 2002)

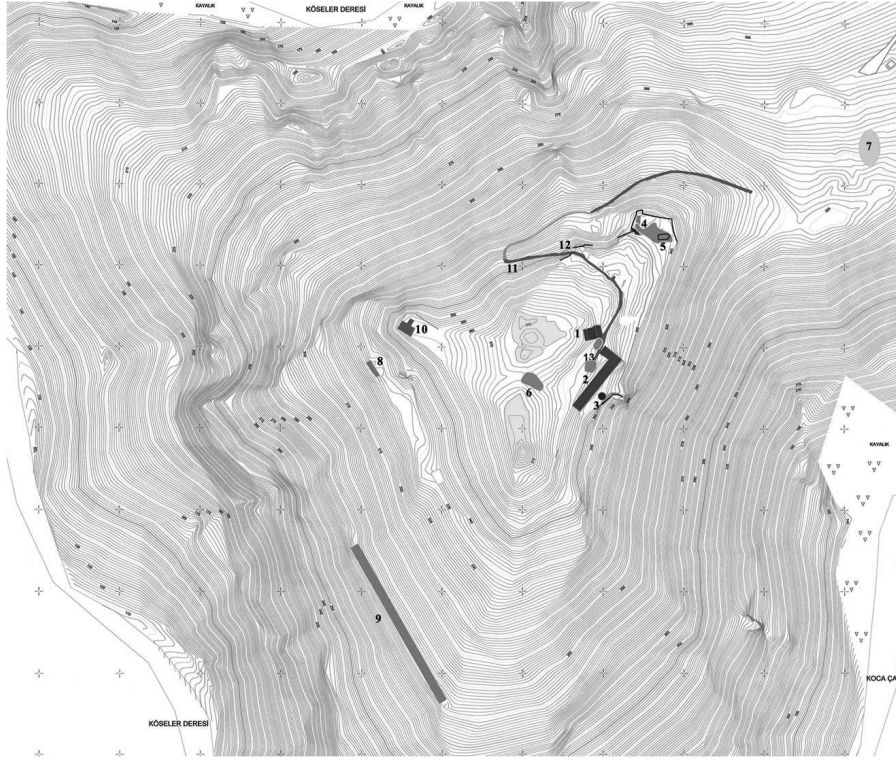


Fig.2. Aigai'nın izometrik haritası (Doğ r 2012)



Fig.3. K seler K y 'nden Aigai'a bakış (Prof. Dr. E. Doğ r'in arşivinden)



Fig.4. Aigai'n hava fotoğrafı ile görünüşü (Kazı arşivinden)